

Самая большая заслуга Пабрежи для литовской науки — это разработка литовской ботанической терминологии и составление латино-литовского ботанического словаря [11, 12]. Основу этого словаря составляют народные названия растений, собранные Пабрежой, дальше следуют наименования, переведенные с латинского языка. Наряду с этим он использовал для многих родовых названий растений имена из литовской мифологии (в статье приводятся 43 такие названия).

После составления гербария растений Жямайтии и создания литовской терминологии Пабрежа написал на литовском языке (жямайтском диалекте) свой главный труд «Система растений [...]» [23] в объеме 1041 стр. В нем описано всего 801 род растений. Порядок расположения проведен по системе Линнея. Эта работа была окончена им в 1843 г. и подготовлена к печати. Однако при жизни автора работа не была издана. Ю. Пабрежа умер в 1849 г. Лишь 51 год спустя (1900 г.) после его смерти часть этой его работы, под названием «Ботаника, или система растений» [2], была издана в США. В эту книгу включено «Введение», состоящее из морфологии растений. Эта часть в оригинале была иллюстрирована 248 рисунками, однако они не опубликованы. В введение включена также система Линнея, несколько дополненная по К. Шпренгелю. В конце книги дан алфавитный литовско-латинский список наименований родов и видов. Систематическое описание растений не было включено.

В «Системе растений» Ю. Пабрежи имеются описания нескольких новых видов и вариететов, которым он дал названия. Насколько они новые для науки, еще не вполне выяснено. Часть из них определена неправильно.

Всего Ю. Пабрежа оставил рукописи около 50 своих научных работ. К сожалению, некоторые из них сохранились не полностью. Вклад Ю. Пабрежи в исследование растительности Литвы огромный.

Išlikęs J. Pabrėžos aukštesniųjų augalų herbaras

Ramunėlė Jankevičienė, Živilė Lazdauskaitė

Lietuvos TSR Mokslų akademijos Botanikos instituto Aukštesniųjų augalų herbare nuo 1970 m. saugomas J. Pabrėžos herbaras, surinktas maždaug prieš 150 m.

1. Trumpa J. Pabrėžos herbaro likimo istorija

Pabrėžos surinktas ir sutvarkytas herbaras po jo mirties (1849 m.) iki XX a. pradžios buvo saugomas Kretingos bernardinų vienuolyne. 1913 m. ir 1914 m. Palangoje vasarojo lenkų botanikas profesorius Boleslovas Hrineveckis (1913 m. dirbęs Jurjevo (Dorpatu—Tartu) universitete, o nuo 1914 m. — Odesos universitete). Jis susidomėjo Pabrėžos veikla bei jo herbaru ir paėmė herbarą iš vienuolyno. Dalį jo (dviskilčius) jis nusivežė į Odesą, o mažesniąją dalį pasiliko Palangoje. 1914 m., prasidėjus karui, Hrineveckis skubiai išvyko iš Palangos, palikęs ten Pabrėžos herbarą, iš kur jis grąžintas atgal į Kretingos vienuolyną.

Išvežtojo Odeson Pabrėžos herbaro likimas po I pasaulinio karo buvo nežinomas. Pagal išlikusius užrašus ir pastabas Hrineveckis jį trumpai aprašė ir aprašymą paskelbė 1933 m. [145]. Didžiausia šios publikacijos reikšmė, be abejo, yra ta, kad joje pateiktos nurašytos Pabrėžos etiketės (su B. Hrineveckio komentarais), kurios byloja apie jo lankytas Zemaitijos vietas ir papildo mūsų žinias apie atskirų augalų rūšių paplitimą Lietu-

voje. Hrineveckio pateiktame sąrašė išvardytos 244 savaiminės ir 100 auginamų rūšių (apie 700 herbarinių lapų).

Kretingoje likusi herbaro dalis išgulėjo vienuolyne iki 1930 m., o 1930 m. rugsėjo mėn. buvo atgabenta į Kauną ir perduota Vytauto Didžiojo universiteto Botanikos kabinetui (katedrai). Šią herbaro dalį sudarė 229 lapai, apimantieji 6 šeimas — *Coniferae*, *Cyperaceae*, *Juncaceae*, *Liliaceae*, *Amoryllidaceae*, *Orchidaceae*. Kadangi kai kuriuose lapuose buvo 2 rūšių augalai, tai, sudėjus juos į atskirus lapus, bendras lapų skaičius padidėjo iki 238. Kai kurių augalų apibūdinimą jau buvo patikrinęs B. Hrineveckis, kitus patikrino prof. K. Regelis, o likusius apibūdino ir sutvarkė tuometinė Botanikos kabineto vyr. laborantė M. Natkevičaitė. Apie šį radinį buvo paskelbta spaudoje [144].

Nors 1941 m. Botanikos katedra persikėlė į Vilnių, Pabrėžos herbaras liko Kaune, Botanikos sodo herbaro saugyklose. Karo sunkumai neaplenkė ir Botanikos sodo, tad sunkiais pirmaisiais pokario metais tvarkyti Botanikos sodo herbarą nebuvo galimybių. Siek tiek dėmesio herbaras sulaukė 1964—1967 m., prasiplėtus Botanikos sodo patalpoms. 1970 m. savaiminių augalų rūšių rinkinius perkeliant į Botanikos instituto Fondinį herbarą, buvo rastas vienas Pabrėžos rinktų augalų ryšulėlis (136 herbariniai lapai). Palyginus šiam ryšulėlyje esančius augalus su K. Regelio pateiktuju Pabrėžos herbaro sąrašu [144], pasitvirtino, kad rastame ryšulėlyje yra dalis Regelio nagrinėtojo Pabrėžos rinkinio. Naudojantis minėtuju sąrašu, dar 15 Pabrėžos rinktų augalų lapų (*Liliaceae* ir *Amoryllidaceae* šeimų atstovai) pavyko rasti Sisteminiam herbare, nors Pabrėžos etiketės iš jų daugiausia buvo išmestos.

Toliau pateikiame Botanikos institute esančio Pabrėžos herbaro sisteminį (sudarytą pagal Englerio sistemą) sąrašą, laikydamiesi „Lietuvos TSR floroje“¹ priimtų augalų rūšių pavadinimų. Sąrašė nurodoma, kiek kurios augalo rūšies herbarinių lapų yra ir kur jie surinkti. Kadangi Pabrėžos rašytos etiketės buvo paskelbtos tik 1932 m. Regelio straipsnyje [144], o pastarasis jau tapo bibliografinė retenybė, mes laikome, kad tikslinga pakartotinai paskelbti jų turinį. Todėl sąrašė po patikrintų lotyniško ir lietuviško augalo rūšies pavadinimų ir nurodžius, kiek herbarinių lapų to augalo yra bei kur jie surinkti, atskira eilute pateikiamas ir Pabrėžos etiketės turinys apie radimvietes, o kai kuriais atvejais — ir apie augimvietes. Morfologiniai požymiai, išskirti Pabrėžos, pateikiami tik tais atvejais, kai jie charakterizuoja varietetus. Visai necituojami kai kurių gegužraibių rūšių morfologiniai aprašymai lenkų kalba. Kelios etiketės pasimetusios, todėl jų turinys pateikiamas iš Regelio straipsnio.

2. Išlikusio J. Pabrėžos herbaro rūšių sąrašas

1. *Carex acutiformis* Ehrh. — pelkinė viksva; 1 lapas, surinktas Gargžuose.

Carex paludosa. Comp. Flor. Germ. Crescit ad ripas fluviorum fossarum, stagnorum — supra Gorzdis de fossis Miniae.

2. *Carex caespitosa* L. — kupstinė viksva; 2 lapai, surinkti Palangoje ir Darbėnuose.

a. *Carex glabella* Pabrėž. [...] — Polonga [...] montem Holenderschmitz in paludibus.

b. *Carex paniculata*. Comp. Flor. Germ. In prato Porochi Dorbianensi.

3. *Carex flacca* Schreb. — melsvoji viksva; 4 lapai, surinkti Žagarėje ir Mosėdyje.

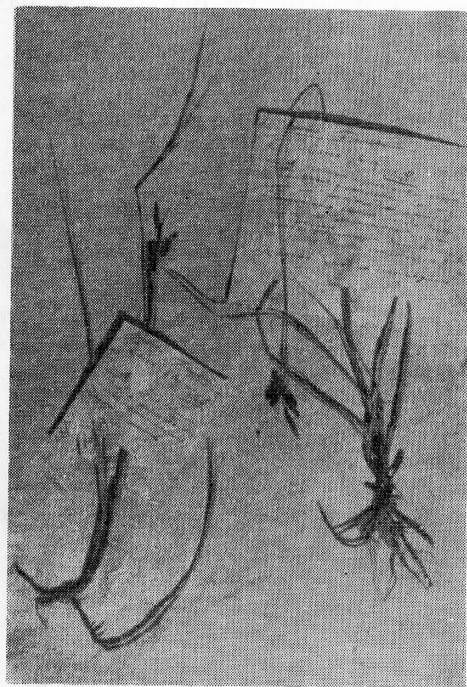
a. *Carex glauca* var. β spicis foemineis ovatis. Bluff. [radimvietė nenurodyta].

¹ Lietuvos TSR flora, t. II, Vilnius, 1963.

b. *Carex glauca* var. γ spica foeminea unica. Bluff. [radimvietė nenurodyta].

c. *Carex glauca* var. α spica foeminea superna androgyna, flosculis superne masculis. Bluff. Žagoris variis in locis uliginosis.

d. *Carex glauca*. Masiadis in villa Szakalensis Miedsiediis circa villicum Ukryns et ad meridionalem marginem silvae urbis Szkudensis.

4. *Carex gracilis* Curt.— lieknoji viksva; 4 lapai, surinkti Gargžduose ir Plaušinių kaime (Skuodo raj.), kitų 2 lapų augalų radimvietė nenurodyta.

a. *Carex acuta*. Comp. Flor. Germ. Gorzdis in fossis limosis fluvii.

b. *Carex acuta*. Comp. Flor. (Germ. [radimvietė nenurodyta]).

c. *Carex acuta*. Comp. Flor. Germ. Lenkimis in villa Plauszsynem sub villico Mackie [...] ad ripas rivi Žemitopis circa pontem via de Wecze Lenkimis.

d. *Carex acuta* [radimvietė nenurodyta].

5. *Carex hirta* L.— plaukuotoji viksva; 8 lapai, surinkti Kretingoje, Žeimiuose, Lauksodyje ir kitur.

a. *Carex hirta* var. α . In Cimiterio Parochiali Kretingensi.

b. *Carex hirta* var. α . Comp. Flor. Germ. [...] in pratis paludosis ad villam Žeyme — Szateycis.

c. *Carex hirta* var. α . Foliis vaginis, glumis fluctibus q. hirtis. Comp. Flor. Germ. In prato Plebaniae [...] circa rivum.

d. *Carex hirta*. Comp. Flor. Germ. Kretinga in marginibus [...] ruorum Conventus, ad stagnum partis septentrionalis, florit Majo.

e. *Carex hirta* var. γ [...]. Bluff. In parochia Poszwitnensi circa Lauksodzie in pratis.

f. *Carex hirta* var. β . Comp. Flor. Germ. [radimvietė nenurodyta].

g. *Carex hirta* var. α . Foliis vaginis, glumis fructibus q. hirtis. [Be] rzoris in arenosis.

h. *Carex hirta* var. α . [...] in humidi [...] [etiketė labai sunykusi].

6. *Carex limosa* L.— svyruoklinė viksva; 2 lapai, surinkti Plateliuose.

a. *Carex limosa*. Comp. Flor. Germ. Plotelis sub Beržory in paludibus lacustribus.

b. *Carex limosa* [radimvietė nenurodyta].

7. *Carex nigra* L.— paprastoji viksva; 1 lapas, surinktas Žagarėje.

Carex acuta var. α . minor. Žgoris in pascuis et pratis turfosis Plebaniae novožagorensis.

8. *Carex panicea* L.— viksva trainė; 1 lapas, radimvietė nenurodyta. *Carex pallescens*. Comp. Flor. Germ.

9. *Carex riparia* Curtis — pakrantinė viksva; 4 lapai, surinkti Lauksodyje ir Žarėnuose, 2 lapų augalų radimvietės nenurodytos.

a. *Carex riparia*. Bluff. In parochiae Paszwitensi orientali Lauks [...] sylvaticis prato [...].

b. *Carex riparia* var. α . Bluff. [...] Szakinowia ad fossas paludosas circa viam [...] a Žagoris [...] Žorany ad Žagory.

c. [...] Szakinowia [...] [etiketė labai sunykusi].

d. [be etiketės].

10. *Carex rostrata* L.— snapuotoji viksva; 6 lapai, 1 surinktas Šateikiuose, 1 — Žagarėje, kitų 4 lapų augalų radimvietės nenurodytos.

a. *Carex ampulacea*. Comp. Flor. Germ. Szateycis in paludosis.

b. *Carex ampulacea* Comp. Flor. Germ. [radimvietė nenurodyta].

c. *Carex ampullacea*. Bluff. [...] In fossis paludosis ad margines via Zoranensis Žagoris [...].

d. Z Rowów drogi [...].

e. *Carex vesicaria* L.

f. *Carex ampulacea* var. β . angustifolia. Comp. Flor. Germ.

11. *Carex vesicaria* L.— pūslėtoji viksva; 5 lapai, surinkti Kretingoje, Lenkimuose, Darbėnuose, Šateikiuose.

a. *Carex hirta* var. β hirtaeformis. Comp. Flor. Germ. Kretinga circa rivum in horto Conventus ad fossulas horti.

b. *Carex vesicaria*. Comp. Flor. Germ. Jundziū. Lenkimis [...] circa p] ontem rivi Žemitopis sub Mackiewicz in P [...] inie villa.

c. *Carex vesicaria*. Comp. Flor. Germ. Dorbianis in prato Parochi circa margines rivi Darba.

d. [be etiketės].

e. *Carex vesicaria*. Comp. Flor. Germ. Szateycis ad fossas rivi Błędziawa.

12. *Acorus calamus* L.— balinis ajeras; 1 lapas, radimvietė nenurodyta; nurodyti tik lotyniškas, lenkiškas ir lietuviškas pavadinimai (Ajers, tatarszka) ir augimvietės sąlygos.

13. *Juncus alpinus* Vill.— alpinis vikšris; 5 lapai, 1 surinktas Kretingoje, Tenžės pakrantėje, kitų 4 lapų augalų radimvietės nenurodytos.

a. *Juncus fusco-ater*. Comp. Flor. Germ. Kretinga ad rivum Tenže.

b. *Juncus acutiflorus* Ehrh. [radimvietė nenurodyta].

c. *Juncus lamprocarpus* Ehrh. [radimvietė nenurodyta].

- d. [be etiketės].
 e. [be etiketės].
 14. *Juncus articulatus* L. — nariuotalapis vikšris; 7 lapai, surinkti Kretingos, Palangos, Žagarės apylinkėse.
 a. *Juncus fusco-ater*. Comp. Flor. Germ. Kretinga ad rivum Tenže.
 b. Polonga ad fossas maris et lacum sub Holendersmitz.
 c. *Juncus brevirostris*. Sprengel. Bluff. Circa Polongam.
 d. *Juncus acutiflorus*. Jundziū. Žagoris in pratis humidis vulgo dictis Paabalec.
 e. *Juncus supinus*. Jundziū [radimvietė nenurodyta].
 f. *Juncus lampocarpus*. Comp. Flor. Germ. Jundziū. var. β. *Juncus radicans* /mihi/. Polonga ad litora maris.
 g. *Juncus bulbosus*. Comp. Flor. Germ. NB. de ista planta non sum omniscertus, an est J. bulbosus an vero J. Tenagea, botanicus, squarrosus. [var. *repens* Ehrh. — det. M. Natkevičaitė].
 15. *Juncus balticus* Willd. — baltijinis vikšris; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.
 16. *Juncus bufonius* L. — rupūžinis vikšris; 1 lapas, surinktas Palangoje.
Juncus bufonius. Comp. Flor. Germ. Polonga circa lacum.
 17. *Juncus compressus* Jacq. — plokščiastiebis vikšris; 2 lapai, 1 surinktas Žagarėje, 1 — radimvietė nenurodyta.
 a. *Juncus acutiflorus*. Jundziū [radimvietė nenurodyta].
 b. *Juncus acutiflorus*. Sprengel. Žagoris in pratis humidis vulgo dictis Paabalec.
 18. *Juncus conglomeratus* L. — glaustažiedis vikšris; 3 lapai, surinkti Bardiškiuose (Biržų raj.). ir Gargžduose.
 a. *Juncus conglomeratus*. Comp. Flor. Germ.
 b. *Juncus glomeratus*. Bluff. Poszwitinis in paludosis sylvaticis locis circa villam Bardyski.
 c. *Juncus glaucus* var. γ. J. inflexus. Comp. Flor. Germ. Gorzdis in arvis villae Gerduwiany sub villico Waysznor ad versuras Minia.
 19. *Juncus effusus* L. — kėstasis vikšris; 2 lapai, be etikečių.
 20. *Juncus filiformis* L. — siūlinis vikšris; 5 lapai, surinkti Kretingoje ir Gargžduose, 3 lapų augalų radimvietės nenurodytos.
 a. *Juncus filiformis*. Comp. Flor. Germ. In pascuis humidioribus Conventus Kretingensis.
 b. *Juncus filiformis*. Comp. Flor. Germ. Gorzdis in pratis paludosis.
 c. *Juncus filiformis* L. Wykszis siulynis. Rošnie na błotach [radimvietė nenurodyta].
 d. *Juncus filiformis* [radimvietė nenurodyta].
 e. [be etiketės].
 21. *Juncus inflexus* L. — melsvasis vikšris; 1 lapas.
Juncus glaucus L. [radimvietė nenurodyta].
 22. *Juncus macer* S. F. Gray — laibasis vikšris; 1 lapas, surinktas Palangoje.

- Juncus supinus*. Comp. Flor. Germ. Polonga sub Holendersmitz circa lacum.
 23. *Juncus squarrosus* L. — šerialapis vikšris; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.
 24. *Luzula campestris* (L.) Lamk. et DC. — ganyklinis kiškiagrikis; 5 lapai, radimvietės nenurodytos.
 a. *Luzula campestris* var. γ minor. Comp. Flor. Germ.
 b. *Luzula campestris* var. β major. Comp. Flor. Germ.
 c. *Luzula campestris* var. β major. Comp. Flor. Germ.
 d. *Luzula campestris*. Desv. 1828.
 e. *Luzula campestris*. Comp. Flor. Germ.
 25. *Luzula multiflora* Ehrh. — daugiažiedis kiškiagrikis; 1 lapas, surinktas Gargžduose.
Luzula multiflora var. γ minor. Comp. Flor. Germ. Gorzdis.
 26. *Luzula pilosa* (L.) Willd. — plaukuotasis kiškiagrikis; 3 lapai, surinkti Pabaliuose (Žagarės raj.) ir Gargžduose.
 a. *Luzula vernalis*. Sprengel. *Luzula pilosa*. Bluff. Žagoris in pratis turfosis aulæ Paabalec.
 b. *Luzula vernalis*. Sprengel. *Luzula pilosa*. Bluff. [radimvietė nenurodyta].
 c. *Luzula pilosa*. Comp. Flor. Germ. Gorzdis trans Wieżaycie in Polyandro Gyryniki.
 27. *Tophieldia calyculata* (L.) Wahlenb. — taurinė pudmė; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.
Tophieldia palustris Sm.
 28. *Gagea lutea* (L.) Ker-Gawl. — paprastoji vištapienė; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.
Ornithogalum luteum. Comp. Flor. Germ.
 29. *Gagea minima* Ker-Gawl. — mažoji vištapienė; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.
Ornithogalum minimum. Sniedek maly. Rošnie wszędzie w lasach pagorkowatych. Kwitnie w Kwietniu.
 30. *Lilium bulbiferum* L. — raudonoji lelija; 3 lapai, surinkti Gargžduose ir Kretingoje.
 a. *Lilium bulbiferum* [radimvietė nenurodyta].
 b. *Lilium bulbiferum* L. — Rošnie dziko około rzeki Zwetca w parafii Gorzdzowskiej pod wsią Lasne ze strony południowej rzeki [cituojama iš Regelio [144]].
 c. *Lilium bulbiferum* L. Gorzdis in montanis umbrosis. Sub villico Narwoysz ad flumen Zwetca. Korcianis in umbrosis circa flumini Alanta.
 31. *Lilium chalcedonicum* L. — varinė lelija; 2 lapai, atsiųsti Pabrėžai iš Rygos.
 a. *Lilium chalcedonicum*. Sprengel. De horto Rigensi, cura [J.] M. D. Dowkont.
 b. *Lilium chalcedonicum*. Sprengel. De horto Rigensi. Cura J. M. D. Dowkont. Planta speciosa hortensis.

32. *Lilium martagon* L. — miškinė lelija; 2 lapai, radimvietės nenurodytos.

a. *Lilium martagon* L. Lilia Zawojek. Lelyje Ciecorios.

b. *Lilium martagon*.

33. *Fritillaria imperialis* L. — daugiažiedė margutė; 2 lapai, radimvietės nenurodytos.

a. *Fritillaria imperialis* L.

b. *Fritillaria Imperialis*. Korona Cesarska /Karuna Ciesoriaus arba Ciesorios/.

34. *Fritillaria meleagris* L. — paprastoji margutė; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.

35. *Tulipa gesneriana* L. — darželinė tulpė; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.

Tulipa gesneriana L. Tulipons. Tulipan zwyczajny.

36. *Tulipa silvestris* L. — miškinė tulpė; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.

Tulipa sylvestris. Sprengel.

37. *Ornithogalum umbellatum* L. — skėtinė paukštpienė; 4 lapai, surinkti Vėžaičiuose ir Kretingoje.

a. *Asphodelus ramosus*. Comp. Flor. Germ. In horto wiezaycensis.

b. *Ornithogalum umbellatum*. Comp. Flor. Germ. Vegetat in horto Conventus Kretingensis. Patria German.

c. *Ornithogalum umbellatum* L. Rošnie ta zagraniczna rošlina w ogrodzie Xięzy Bernardynów Kretyngowskich, niepotrzebując żadnych pieśzczot. /Opis jej w Dziarkowskim/.

d. *Ornithogalum umbellatum* [radimvietė nenurodyta].

38. *Hyacinthus orientalis* L. — rytinis jacintas; 2 lapai, 1 surinktas Klaipėdoje, kitas — Kretingos bernardinų vienuolyno sode. Išsamiose Pabrėžos etiketėse pažymėta, kad tai atvežtinis augalas.

a. *Hyacinthus orientalis* L. Jacynt Wschodni, Jacintas kvepąsis. Rošlina zagraniczna utrzymuje się w zabawnych ogrodach. Zyskana z Memla.

b. *Hyacinthus orientalis* L. Jacynt wschodni, Jacintas kvepąsis. Rošlina cudzoziemska zyskana z Memla od W. J. X. Protmana Proboszcza Memskego znajduje się w ogrodzie J. J. X. X. Bernardynów Kretyngowskich.

39. *Convallaria majalis* L. — paprastoji pakalnutė; 3 lapai, radimvietės nenurodytos.

a. *Convallaria majalis* L. Konwalia Lanuszka. Ožbarzdzie kwepącioji. Rošnie w lasach, kwitnie w Maju.

b. *Convallaria majalis* L. [radimvietė nenurodyta].

c. *Convallaria majalis* L. [radimvietė nenurodyta].

40. *Paris quadrifolia* L. — keturlapė vilkauogė; 2 lapai, be etikečių.

41. *Galanthus nivalis* L. — baltoji snieguolė; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.

42. *Narcissus pseudonarcissus* L. — geltonasis narcizas; 2 lapai, radimvietės nenurodytos.

43. *Sprekelia formosissima* Herb. — dailioji sprekelija; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.

Amaryllis formosissima. Opis. po Kluku. Determinowana w Wilnie.

44. *Orchis incarnata* L. — raudonoji gegužraibė; 9 lapai, 3 surinkti Žagarėje, 1 — Vėžaičiuose, kitų radimvietės nenurodytos.

a. *Orchis latifolia* var. β *angustifolia*. Zagoris [cit. iš Regelio [144]].

b. *Orchis latifolia* var. *longebracteata*. Comp. Flor. Germ. [radimvietė nenurodyta].

c. *Orchis latifolia* var. γ *longebracteata*. Comp. Flor. Germ. [radimvietė nenurodyta].

d. *Orchis maculata*. Bluff. Zagoris in pratis sylvaticis.

e. *Orchis latifolia*. Comp. Flor. Germ. Profes. Jundzių.

f. *Cephalanthera rubra*. Comp. Flor. Germ. Prof. Jundzių. Serapias rubra Linn. [radimvietė nenurodyta].

g. *Orchis maculata* a. major. Storzysk plamisty. (Gegóžrayby pliemoutoji arba margoji.) Rošnie na łakach wilgotnych, kwitnie w czerwcu [radimvietė nenurodyta].

h. *Orchis latifolia* var. γ . Bracteis longissimis. W Zagorach na łakach okolo Szwety i na łakach torfowych folwarku Plebanii nowożagorskey.

i. *Orchis latifolia* var. γ . *longebracteata*. Comp. Flor. Germ. [...] in pratis Wiezaycensibus.

45. *Orchis maculata* L. — dėmėtoji gegužraibė; 15 lapų, surinkti Gargžduose, Vėžaičiuose, Sakynoje, Palangoje, Žagarėje.

a. *Cephalanthera rubra*. Comp. Flor. Germ. Gorzdis circa montem Diglis, ad flumen Zwetca [cit. iš Regelio [144]].

b. *Orchis latifolia*. Comp. Flor. Germ.

c. *Orchis latifolia* var. α *vulgaris*. Comp. Flor. Germ. W Wiezayciach, okolo góry Diglis.

d. *Orchis maculata* var. γ /mihi/. [...] Gorzdis et Wiezaycis in pratis humidis.

e. *Orchis latifolia* var. α *vulgaris*. Szakinoviae in pratis Bauze circa rivum Zaary.

f. *Orchis maculata* var. α major /mihi/.

g. *Orchis maculata*. Sprengel. Bluff. Kretingae in pratis sylvaticis, vilae Sluczki większe.

h. *Orchis maculata*.

i. *Orchis latifolia* var. *angustifolia*.

j. *Orchis latifolia* var. *longibracteata*. Comp. Flor. Germ. In pratis sylvaticis Wiezaycensibus.

k. *Orchis latifolia* var. α *vulgaris*. Comp. Flor. Germ.

l. *Orchis latifolia*. Comp. Flor. Germ.

m. *Orchis latifolia* var. β *angustifolia*. Comp. Flor. Germ.

n. *Orchis latifolia* var. α *vulgaris*. Comp. Flor. Germ. Zagoris.

o. *Orchis latifolia* var. β *angustifolia*. Comp. Flor. Germ. Kretinga circa rivum Tenze in paludosis.

46. *Orchis militaris* L. — šalmuotoji gegužraibė; 2 lapai, 1 iš jų surinktas Žagarėje.

a. *Orchis militaris* L. Comp. Flor. Germ.

b. *Orchis fragrans* Bollin. *Orchis coriophora*. Sprengel. *Zagoris in radicibus glareosis collis Kosciuscensis parte meridiana* [cit. iš Regelio [144]].

47. *Orchis morio* L. — mažoji gegužraibė; 6 lapai, surinkti Žarėnuose, Ežaičiuose (Klaipėdos raj.) ir kitur.

a. *Orchis Morio* L. Comp. Flor. Germ.

b. *Orchis morio*. Z Zoran i Sza-kinowiae.

c. *Orchis palustris*. Comp. Flor. Germ. In prato Ezaycie palustris ad occidentum.

d. *Orchis Morio*.

e. *Orchis ensifolia*. Comp. Flor. Germ. *Orchis laxiflora*. Sprengel.

f. *Orchis Morio*. Comp. Flor. Germ. *Orchis Morio* var. *Flore albescence*.

48. *Orchis ustulata* L. — smulkiažiedė gegužraibė; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.

Orchis ustulata. Storczyk krop-kowany. (Gegóžrayby margžyidy.)

49. *Herminium monorchis* (L.) R. Br. — vienagumbis medauninkas; 2 lapai, be etikečių.

50. *Coeloglossum viride* (L.) Hartm. — žalioji plateivė; 2 lapai, 1 surinktas Pabalių km. (Žagarės raj.).

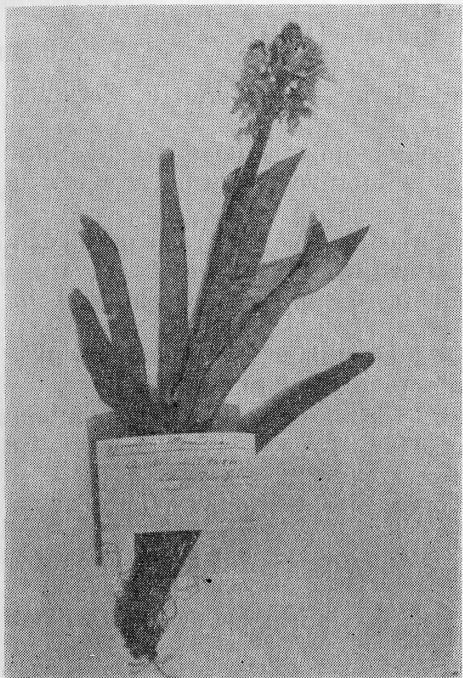
a. *Gymnadenia viridis* var. *α*. Bluff. Jundzill. [...] *Zagoris in prato humidusculo sub coelo aperto respectu praedii Paabalce in oriente ultra omnia pincta*.

b. *Satyrion viride* L. *Gymnadenia viridis*. Spreng. [cit. iš Regelio [145]].

51. *Gymnadenia conopea* (L.) R. Br. — pievinis plauretis; 3 lapai, be etikečių.

52. *Neottianthe cucullata* (L.) Schl. — miškinė plikaplaiskė; 1 lapas, radimvietė nenurodyta.

Orchis cucullata (*Gymnadenia cucullata*. Sprengel.).

7 pav. Salmuotoji gegužraibė (*Orchis militaris* L.) (J. Pabrėžos herbaro sąrašo Nr. 46 a) (foto A. Kazlauskas)

53. *Epipactis atrorubens* (Hoffm.) Schult. — tamsialapis skiautalūpis; 1 lapas, be etiketės.

54. *Epipactis helleborine* Crantz — plačialapis; skiautalūpis; 1 lapas, be etiketės.

55. *Epipactis palustris* Crantz — plačialapis skiautalūpis; 1 lapas, be etiketės.

56. *Hammarbya paludosa* Sn. — pelkinė laksana, 1 lapas, be etiketės.

Peržiūrėję išlikusį Pabrėžos herbarą bei Regelio ir Hrineveckio straipsnius apie jų nagrinėtus Pabrėžos rinkinius, turime Pabrėžos darbų detalumo ir pilnumo vaizdą.

Pradėjęs rinkti vaistinguosius augalus, jis nepasitenkino gausiai paplitusiomis ir visur augančiomis rūšimis. Ilgus metus kauptas herbaras rodo, kad Pabrėža rimtai domėjosi jo apvaikščių apylinkių flora. Jo surinkta daug retų arba įdomaus paplitimo augalų. Kai kurias retąsias rūšis jau minėtajame straipsnyje yra komentavęs Regelis. Daugiau kaip per 40 metų, praėjusių po Regelio straipsnio pasirodymo, kai žemės ūkio kultūros kilimas, upių ir ežerų režimo pakitimas, melioracijos darbai pakeitė ekologines augalų augimviečių sąlygas, tam tikru mastu pakito respublikos flora. Intensyvūs Lietuvos floros tyrimai įgalino pastaraisiais metais sukaupti daug naujos medžiagos, todėl naudinga naujai peržvelgti ir įvertinti Pabrėžos floristinius rinkinius.

3. J. Pabrėžos surinktos retosios rūšys

Lietuvos floristai, remdamiesi būtent Pabrėža, nurodydavo Vakarų Lietuvoje augant rūšį *Tofieldia calyculata*. Pagrįstai galima suabejoti, ar šis augalas Pabrėžos rastas Žemaitijoje. Etiketėje jo radimvietė nenurodyta, o juk Pabrėžos herbaruose buvo ne tik Žemaitijoje surinkti augalai. Jam draugai ir bičiuliai prisiųsdavo herbarų iš kitur, tad ir *T. calyculata* galėjo būti prisiųsta. Po Pabrėžos Žemaitijoje šios rūšies niekas niekada nėra radęs.

Turimomis žiniomis, retesnėmis arba įdomaus ir riboto paplitimo rūšimis galima laikyti šias Pabrėžos herbaro rūšis:

1. *Carex flacca* Schreb. — melsvoji viksva. Žiaurės Lietuvoje dažnas, einant į pietus — retėja ir išnyksta; prierašus dolomitams.

2. *Juncus balticus* Willd. — baltijinis vikšris. Aptinkamas tik drėgnose smėlėtose pajūrio vietose.

3. *Juncus inflexus* L. — melsvasis vikšris. Apyretis, prierašus kalkingoms vietoms.

4. *Juncus squarrosus* L. — šerialapis vikšris. Apyretis, auga tik Vakarų ir kai kur Pietryčių Lietuvoje.

5. *Lilium bulbiferum* L. — raudonoji lelija. Šį augalą Pabrėža Lietuvoje rado pirmą kartą Gargždų apylinkėse. Dabar jo paplitimas Lietuvoje ištirtas žymiai išsamiau. Natūraliose augimvietėse ši rūšis daugiausia ap-

tinkama Pietvakarių Lietuvos upių — Jūros, Minijos, Ventos, Šešupės, Siesarties — lankose. Pažymėtina, kad tirtose salpose *L. bulbiferum* buvo aptikta tik kiškiaašarynuose¹.

6. *Orchis militaris* L. — šalmuotoji gegužraibė. Pabrėža nurodo šį augalą augantį Žagarės apylinkėse. K. Regelis rašo: „Augalas dar nebuvo rastas Lietuvoje, bet auga kaimyniniuose kraštuose“ [144]. Dabar *O. militaris* žinomas daugelyje mūsų respublikos vietų. Daugiausia radimviečių konstatuota Vakarų Lietuvoje².

7. *Orchis ustulata* L. — smulkiažiedė gegužraibė. Šio augalo radimo vieta nenurodyta. K. Regelis rašė, kad jis „Lietuvoje dar nėra rastas, bet, galimas daiktas, kad bus rastas ir pas mus“ [144]. 1966 m. *O. ustulata* J. Strazdaitės rasta auganti Jūros ir Minijos lankų kiškiaašarynuose (Tauragės, Šilalės ir Plungės rajonuose)³. Be to, smulkiažiedė gegužraibė žinoma Ariogalos, Kretingos, Silutės, Vilniaus apylinkėse. R. Jankevičienė ir A. Lekavičius nurodo naujas jos radimvietes Eišiškių raj., smulkiųjų varpinių pievose⁴.

8. *Herminium monorchis* R. Br. — vienagumbis medauninkas. Pabrėžos herbare yra 2 lapai su šios rūšies egzemplioriais, deja, nenurodytos jo radimvietės (trečiasis egzempliorius iš Žagarės, minimas Regelio, neišliko). Augalas ir dabar randamas labai retai, žinomos 6 radimvietės (Ariogalos, Baltosios Vokės, Daugų, Kauno, Rumšiškių ir Žagarės apylinkėse).

9. *Neottianthe cucullata* (L.) Schlecht. — miškinė plikaplaiskė. Ši rūšis randama tik Pietų ir Rytų Lietuvoje, todėl reikia manyti, kad Pabrėžos herbare išlikęs egzempliorius rastas ne Žemaitijoje.

Kalbant apie Pabrėžos surinktas retąsias rūšis, negalima nepaminėti ir tų rūšių, apie kurias nežinome iš literatūros [145] (herbarai dingę), todėl šis sąrašas tęsiamas, nagrinėjant kai kurias retesnes dviskilčių rūšis.

10. *Saxifraga hirculus* L. — pelkinė uolaskėlė. Šią rūšį Pabrėža rado Kretingos apylinkėse (Tenžės pakrantėje) ir Palangoje.

11. *Fragaria viridis* Duch. — kalninė braškė. Pabrėžos rasta Gargždų apylinkėje. Dabar ji žinoma kaip gana gausiai auganti Merkio, Mituvos, Mūšos, Nemuno, Sventosios, Ventos paupių pievose ir sausuose šlaituose.

12. *Astragalus arenarius* L. — smiltyninė kulkšnė. Rasta Palangoje, ant Birutės kalno. Dabar ji dažna smėlynų dirvožemiuose, kitur apyretė arba reta, Siaurės Lietuvos vidurinėje dalyje nepasitaiko.

13. *Oxytropis pilosa* L. — plaukuotasis drugišius. Rastas Žagarės apylinkėse. Daugumas žinomų šio augalo radimviečių susitelkusios Rytų ir Pietryčių Lietuvoje.

¹ J. Strazdaitė, Jūros ir Minijos užliejamos pievos, kandidatinė disertacija, mašinraštis, Vilniaus valst. V. Kapsuko v. universitetas, Gamtos fakultetas, Botanikos katedra, 1967; Ю. Ю. Страздайте, Ж. П. Лаздаускайте, Распространение лилии красной в долинах рек Литвы, Труды Академии наук Литовской ССР, Серия В, 1971, т. 1/54, с. 61—67.

² J. Strazdaitė, min. veik.

³ Ten pat.

⁴ R. Jankevičienė, A. Lekavičius, Naujos Lietuvos TSR saugojamų augalų radimvietės, Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, C serija, 1963, t. 2(31), p. 38.

14. *Lathyrus niger* Bernh. — saldžiašaknis pelėžirnis. Rastas Gargžduose, Dyglgio kalvos apylinkėse ir miškapievėse prie Minijos. Tai būdingas lapuočių miškų, ypač kalvotose vietose, augalas.

15. *Gentiana cruciata* L. — melsvasis gencijonas. Rastas Pagramančio apylinkėse, smėlčiuose Jūros ir Nemuno šlaituose.

16. *Gentiana pneumonanthe* L. — siauralapis gencijonas. Rastas pievoje Gargždų apylinkėse. Dabar žinomos 9 jo radimvietės.

17. *Sweetia perennis* L. — daugiametis patvenis. Rastas prie Tenžės netoli Prišmantų, šalia kelio į Palangą. Ir dabar tai labai reta rūšis, rasta tik 8 vietose.

18. *Lithospermum officinale* L. — vaistinis kietagrūdis. Rastas Gargždų apylinkėse. Ir dabar retas visoje respublikoje, gana gausus tik Minijos upės vidurupio ir aukštupio krūmuose.

Pabrėžos herbaruose yra nemaža sodo augalų. Tai didelis lobis Lietuvos gėlininkystės istorijai tirti, nes šios srities medžiaga, o ypač herbarinė, yra skurdi. Iš Pabrėžos herbarinės medžiagos galima spręsti apie kai kurių dekoratyvinių augalų plitimo Lietuvoje kelius, nes herbare nurodoma, iš kur viena ar kita gėlė gauta.

Pabrėžos darbų svarba nesumažėjo ir šiandien. Rengiant „Lietuvos TSR florą“, pasinaudota Pabrėžos surinkta medžiaga. Mūsų kartos botanikai su dėkingumu ir pagarba mini senąjį botaniką ir tausoja bei gausina jo palikimą.

Сохранившийся гербарий высших растений Ю. Пабрежи

Р. Янкавичене, Ж. Лаздаускайте

Резюме

После смерти Ю. Пабрежи (1849 г.) собранный им гербарий хранился в Крятинском монастыре. В 1913 г. этим гербарием заинтересовался проф. Одесского университета Б. Гриневецкий. Часть гербария (двудольные), которую он увез с собою в Одессу, во время I мировой войны пропала без вести, и о ней мы знаем лишь то, что сообщил в печати Б. Гриневецкий по сохранившимся у него записям [145].

Оставшаяся в Литве часть гербария хранилась в монастыре до 1930 г., а потом была передана (в количестве 238 листов) Каунасскому университету. После тщательной обработки этот материал в 1932 г. был опубликован К. Регелем [144]. Долгое время после войны ничего не было известно о судьбе этой части гербария Ю. Пабрежи. В 1970 г. был обнаружен 151 лист гербария, которые были переданы в фонды гербария Института ботаники Академии наук Литовской ССР. Здесь приводится список видов сохранившейся части гербария Пабрежи с указаниями количества листов, известных местонахождений и текста сохранившихся этикеток Пабрежи.

Сохранившиеся сборы и опубликованный материал о потерянном гербарии Пабрежи свидетельствуют о том, что Пабрежа был глубоким и наблюдательным знатоком флоры родного края. Особенно ценными являются сведения о собранных им редких видах флоры Литвы (*Juncus balticus* Willd., *Lilium bulbiferum* L., *Orchis militaris* L., *O. ustulatus* L., *Gentiana cruciata* L. и др.).